

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ УСТАНОВ МВС УКРАЇНИ

CONCEPT OF THE ADMINISTRATIVE-LEGAL STATUS OF SCIENTIFIC-RESEARCH EXPERT-FORENSIC INSTITUTIONS OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE

Заяць Р.Я., к.ю.н., доцент
Львівський університет бізнесу та права

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового статусу науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України. Наголошено, що дослідження правового статусу дозволяє з'ясувати суспільну місію та функціональне призначення НДЕКУ МВС України, коло і зміст їх права та обов'язків, принципи та гарантії їхньої діяльності, організаційну приналежність та структуру тощо.

Ключові слова: статус, правовий статус, адміністративно-правовий статус, науково-дослідні експертно-криміналістичні установи, МВС України.

В статье на основе анализа научных взглядов ученых предложено авторское определение понятия административно-правового статуса научно-исследовательских экспертно-криминалистических учреждений МВД Украины. Отмечено, что исследование правового статуса позволяет выяснить общественную миссию и функциональное назначение НИЭКУ МВД Украины, круг и содержание их прав и обязанностей, принципы и гарантии их деятельности, организационную принадлежность, структуру и тому подобное.

Ключевые слова: статус, правовой статус, административно-правовой статус, научно-исследовательские экспертно-криминалистические учреждения, МВД Украины.

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists, an author's definition of the concept of the administrative-legal status of scientific-research expert-forensic institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is proposed. It was emphasized that the research of legal status allows to find out the public mission and functional purpose of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the scope and content of their rights and responsibilities, principles and guarantees of their activities, organizational membership and structure, etc.

That is why the purpose of the article is to: define the notion of the administrative and legal status of research-based expert-forensic institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

The administrative and legal status of the research and expert-forensic institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine is the position of the said institutions in the mechanism of the state and the system of administrative relations, determined by the current norms of administrative law by consolidating, according to the data of subjects of a certain circle and the content of rights, obligations and other legally significant properties and characteristics. The value of the legal status is that it serves as a category that reflects the complex of key aspects of the organization and activities of the institutions under investigation. In our opinion, the study of legal status allows us to find out the public mission and functional purpose of the NECEK of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the scope and content of their rights and responsibilities, principles and guarantees of their activities, organizational membership and structure, etc.

Key words: status, legal status, administrative-legal status, scientific-research expert-forensic institutions, Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

Постановка проблеми. З моменту проголошення у липні 1990 року свого суверенітету Україна обрала курс на розбудову правової держави, що засвідчила й Конституція України 1996 року. Однак для того, щоб держава могла вважатися правовою, недостатньо лише проголосити її такою, має бути забезпечене реальне практичне втілення її характерних ознак. Правова держава, як пише О.Ф. Скакун, ґрунтується на розвиненому громадянському суспільстві, в якому юридично визнаються і рівно гарантуються всі основоположні (природні) права і свободи людини, реалізація яких збалансована з їхніми обов'язками та правами інших людей, а державна влада пов'язана правом з метою запобігання її зловживанням [1, с. 189]. Правова держава є складною конструкцією як з теоретичної, так і з практичної позиції. Даний тип держави характеризується цілим рядом специфічних ознак (властивостей), одними із ключових серед яких є: по-перше, суворе підпорядкування публічної влади праву і закону; по-друге, гарантування та належне забезпечення прав і свобод людини та громадянина; по-третє, взаємна відповідальність держави і особи. З цього приводу варто відмітити думку, висловлену Б.О. Кістяковским, який зазначає, що в правовій державі влада не пригнічує особистість, тобто ключовою властивістю правової держави є обмеженість її влади, тобто існують певні межі, які вона не повинна і не може переступати. Досягається це, перш за все, через закріплення невід'ємних, непорушних та невідчужуваних прав людини [2, с. 116]. Реалізація, практичне втілення зазначених властивостей правової держави обумовлює необхідність

чіткого визначення правового статусу всіх суб'єктів права і правовідносин. Очевидно, що це стосується і науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України.

Стан дослідження. Правовий статус – одна з основоположних категорій правової теорії, що визначає суттєвий науковий інтерес до проблематики її сутнісного змісту та структури. Загальні та окремі аспекти правового статусу у своїх працях висвітлювали такі дослідники, як: В.К. Бабаєва, С.С. Алексєєв, В.В. Копейчиков, О.В. Малько, О.Ф. Скакун, М.І. Матузов, В.Б. Авер'янов, І.П. Голошніченко, С.Г. Стеценко, Ю.П. Битяк, Д.М. Павлов, В.В. Голосніченко, С.В. Ківалов та інші правники. В.В. Макарчук справедливо відмічає, що питання визначення правового статусу продовжує залишатися дискусійним. Насамперед потрібно вказати, що цей термін застосовується доволі широко, не має однозначного застосування в юридичній літературі, законотворчій та правозастосовній практиці, тому трактується по-різному. Вищевказані обставини потребують уточнення вказаного терміну, при цьому виникають проблеми як теоретичного, так і практичного характеру.

Саме тому **мета статті** – надати визначення поняття адміністративно-правового статусу науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України.

Виклад основного матеріалу. Суттєва наукова увага до означеної проблематики обумовлює наявність великої кількості точок зору щодо сутності, значення та структури правового статусу. Так, наприклад, В.С. Нерсесянц охарактеризував правовий статус як одну найважливіших

політико-юридичних категорій, яка нерозривно пов'язана із соціальною структурою суспільства, рівнем демократії, станом законності. На думку науковця, змістом правового статусу є система прав і обов'язків, що законодавчо закріплюється державами в конституціях, міжнародно-правових актах про права людини та інших нормативно-юридичних актах [3, с. 225]. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко у своїх працях, висвітлюючи правовий статус особи, пишуть, що складні зв'язки між державою та індивідами, а також між індивідами в державно-організованому суспільстві фіксуються державою в юридичній формі – у формі прав, свобод та обов'язків. У своїй єдності саме вони складають правовий статус, який, у свою чергу, відображає особливості соціальної структури суспільства, рівень демократії та стан законності. Правовий статус як юридична категорія не лише визначає стандарти можливої та необхідної поведінки, що забезпечують нормальну життєдіяльність соціального середовища, а й характеризують реальну взаємодію держави та особи. Правовий статус: має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів; відображає реальне становище особи в системі суспільних відносин; забезпечує системність прав, свобод та обов'язків [4]. Ю.С. Шемшученко та В.Д. Бабкін розуміють правовий статус як сукупність прав і обов'язків, що визначають юридичний стан особи, державного органу чи міжнародної організації; комплексний показник становища певного прошарку, групи чи індивідів у соціальній системі, один з найважливіших параметрів соціальної стратифікації [5, с. 225]. Н.К. Шаптала і Г.В. Задорожня розтлумачили правовий статус особи як юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, тобто це сукупність прав та обов'язків особи, що визначені та гарантовані Конституцією і законами України, іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6]. О.М. Музичук у своїх дослідженнях доходить висновку, що під правовим статусом суб'єкта адміністративно-правових відносин розуміють систему закріплених у нормативно-правових актах ознак, які визначають його роль, місце та призначення в системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів та порядок взаємовідносин між ними [7].

За С.А. Комаровим, правовий статус особи є системою прав, свобод та обов'язків, які знайшли своє чітке правове закріплення в нормах права, що визначають політико-правовий стан особи [8, с. 152]. З позиції М.С. Строговича правовий статус, правове положення являє собою права, надані громадянам законом, разом з обов'язками, що лежать на громадянах у силу закону [9, с. 161; 10, с. 229]. На думку О.А. Лукашевої, правовий статус відображає складні зв'язки, що виникають між державою та індивідом [11, с. 28]. О.В. Совгира, Н.Г. Шукліна в контексті висвітлення конституційно-правового статусу людини і громадянина визначили даний статус як встановлену конституцією та іншими законами систему юридичних параметрів, яка визначає фактичне становище людини і громадянина в суспільстві на конкретному етапі суспільно-політичного розвитку держави [12]. І.Є. Марочкін, Ю.І. Крючко, Л.М. Москвич, розмірковуючи про правовий статус судді, доходять висновку, що він є цілісною правовою категорією, яка характеризує весь спектр як юридичних можливостей, так і соціально-психологічних якостей людини, на котру покладена функція здійснення судової влади в державі [13].

О.М. Музичук, аналізуючи сутності категорії «правовий статус», акцентує увагу на тому, що в юридичній теорії, нарівні із зазначеним, використовується поняття «правове положення (становище)», при цьому інколи вони розглядаються як різні за значенням. Наприклад, на думку В.Т. Білоуса, правовий статус асоціюється зі стабільним правовим станом суб'єкта, а правове становище розгляда-

ється як динамічний розвиток сукупності прав і обов'язків особи, що зумовлено її вступом до тих чи інших правовідносин [14, с. 124]. Н.В. Вітрук зазначає, що категорія «правовий статус особи» більш вузька, оскільки виступає частиною (ядром) поняття «правове положення особи» [15, с. 152; 7]. Д.М. Порфір'єв у своїх працях зазначає, що статус допускає статичний правовий стан суб'єкта, тоді як правове становище означає динамічний стан такого суб'єкта [16, с. 164–167]. О.І. Харитонova відмічає, що правовий статус асоціюється зі стабільним правовим станом суб'єкта, а правове положення змінюється в залежності від правовідносин, в яких він бере участь [17, с. 71].

Т.В. Степанов, аналізуючи співвідношення поняття «правовий статус» із суміжними категоріями, пише, що терміни «правове положення» та «правове становище» тотожні, втім термін «правовий статус» має самостійний зміст. Останнє поняття є більш вузьким та включає лише права, обов'язки та відповідальність. Правове положення (становище) є більш широким, об'ємним поняттям та включає також правосуб'єктність, місце в системі, принципи, гарантії реалізації і захисту прав [18]. В.М. Протасов у своїх працях звертає увагу на те, що в літературі пропонується поряд з поняттям правового статусу виділяти поняття «правове становище». Таке доповнення, на думку правника, має сенс, якщо під «правовим становищем» розуміти конкретне правове становище суб'єкта, яке визначається як його правовим статусом, так і сукупністю конкретних правових зв'язків, з яких він складається [19, с. 43].

Коло ключових ознак правового статусу досить змістовно визначила О.Ф. Скакун, яка віднесла до нього такі властивості даного статусу: 1) залежить від сутності соціального ладу, в умовах якого він складається і функціонує; 2) має вплив безлічі чинників, основними з яких є праця і власність як основа формування громадянського суспільства; 3) виступає як юридична міра соціальної свободи суб'єкта права; 4) встановлюється спеціально уповноваженими органами держави, його зміст змінюється з волі законодавця, а не окремих суб'єктів права, на яких він поширюється; 5) відображається в правових нормах і принципах, формально закріплених у приписах, нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах та в інших джерелах (формах) права; 6) має визначену структуру, ядро якої становлять суб'єктивні права, законні інтереси, обов'язки, що є однаковими для всіх його носіїв одного виду; 7) встановлює межі, за які не повинні виходити діяльність і поведінка людини в суспільстві [1, с. 57–58].

Залежно від того, нормами якої галузі права регламентується правовий статус суб'єкта, він може бути конституційно-правовим, міжнародно-правовим, кримінально-правовим, трудо-правовим, адміністративно-правовим. У межах даного дослідження нас цікавить безпосередньо останній, тобто адміністративно-правовий статус. В юридичній літературі наводиться ціла низка визначень адміністративно-правового статусу. Так, наприклад, С.В. Ківалов та Л.Р. Біла, розмірковуючи про адміністративно-правовий статус осіб, визначають його як комплекс їхніх прав і обов'язків, що закріплені нормами адміністративного права, а також гарантії захисту цих прав і обов'язків [20, с. 272]. М.А. Бояринцева адміністративно-правовий статус громадянина України розтлумачила як встановлену законом та іншими нормативно-правовими актами систему прав та обов'язків громадянина, які реалізуються через суспільні відносини у сфері державного управління та місцевого самоврядування, і забезпечуються системою юридичних гарантій на участь в управлінні державними справами і задоволенні публічних та особистих інтересів через діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування [21, с. 28–29]. С.В. Шестаков у контексті аналізу адміністративно-правового статусу працівника міліції зазначає, що даний статус є проявом статусу

особи, співвідноситься з ним як особливе та загальне і характеризує місце працівника міліції в системі суспільного розподілу праці як суб'єкта правовідносин, врегульованих адміністративно-правовими нормами [22]. В.М. Галунько тлумачить адміністративно-правовий статус як встановлені адміністративно-правовими нормами права й обов'язки особи в сукупності з обсягом та характером її правосуб'єктності [23, с. 33]. Н.В. Янюк, досліджуючи адміністративно-правовий статус посадової особи, зазначає, що він являє собою диференційовану і комплексну систему, яка має вертикальну і горизонтальну структуру, що дає можливість охарактеризувати місце особи в службовій ієрархії. Вертикальний поділ виражається через позицію посади в службовій ієрархії і, внаслідок цього, визначає відносини посадової особи в порядку службової підлеглості. Горизонтальний поділ адміністративно-правового статусу зумовлений видом діяльності та змістом виконуваних службових завдань [24, с. 84]. Звідси, продовжує дослідниця, адміністративно-правовий статус посадових осіб – це визначена адміністративно-правовими нормами система обов'язків відповідних їм прав, службових повноважень, правообмежень, гарантій діяльності посадових осіб, які забезпечують здійснення управління відповідною організаційною структурою з метою виконання її завдань та функцій [24, с. 150]. А.М. Костюков вважає, що адміністративно-правовий статус посадових осіб являє

собою врегульоване нормами адміністративного права положення посадової особи в органі управління, яке характеризує найменування посадової особи та її місце в службовій ієрархії, функції, повноваження, гарантії реалізації повноважень і відповідальність [25, с. 22]. Н.Р. Нижник охарактеризував правовий статус державного службовця як встановлені і гарантовані державою міри необхідної і можливої поведінки державного службовця в галузі державно-службових відносин [26, с. 166].

Висновок. Отже, враховуючи вищевикладене, вважаємо, що адміністративно-правовий статус науково-дослідних експертно-криміналістичних установ МВС України – це положення зазначених установ у механізмі держави та системі управлінських відносин, визначене чинними нормами адміністративного права шляхом закріплення за даними суб'єктами певного кола і змісту прав, обов'язків та інших юридично значущих властивостей і характеристик. Значення правового статусу полягає в тому, що він виступає тією категорією, яка відображає комплекс основних аспектів організації та діяльності досліджуваних установ. На нашу думку, дослідження правового статусу дозволяє з'ясувати суспільну місію та функціональне призначення НДЕКУ МВС України, коло і зміст їхніх прав та обов'язків, принципи й гарантії їхньої діяльності, організаційну приналежність та структуру тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.
2. Баглай М.В. Конституционное право Российской Федерации. М.: Норма, 2001. 800 с.
3. Проблемы общей теории права и государства: учебник для вузов / под общ. ред. академика РАН, д. ю. и., проф. В.С. Нерсесянца. М.: Норма, 2004. С. 832.
4. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: «Юрінком Інтер», 2006. URL: http://ebk.net.ua/Book/law/zaichuk_tdp/part2/402.htm
5. Політичний енциклопедичний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядники В.П. Горбатенко, А.Г. Саприкін; за ред. Ю.С. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна. К.: Генеза, 1997. 400 с.
6. Шаптала Н.К., Задорожня Г.В. Конституційне право України: навч. посіб. Дніпропетровськ: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. 472 с. URL: http://pidruchniki.com/1566021246876/pravo/osnovi_pravovogo_statusu_osobi_gromadyanina
7. Музичук О.М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. Форум права. 2008. № 1. С. 316–321. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2008_1_47
8. Комаров С.А. Общая теория государства и права: курс лекций. Москва, 1996. 416 с.
9. Строгович М.С. Основные вопросы советской социалистической законности. М.: Наука, 1966. 252 с.
10. Проблемы советского социалистического государства и права в современный период. Некоторые теоретические вопросы / Под ред. В.М. Чихвадзе. М.: Наука, 1969. 312 с.
11. Общая теория прав человека / Под ред. Е.А. Лукашева. Москва, 1996. 509 с.
12. Совгиря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2012. 544 с. URL: http://pidruchniki.com/1280052846803/pravo/konstitutsiyno-pravoviy_status_lyudini_gromadyanina_ukrayini
13. Статус суддів: учбово-практичний посібник / І.Є. Марочкін, Ю.І. Крючко, Л.М. Москвич, І.В. Назаров, Р.Р. Трагнюк; за ред. проф. І.Є. Марочкіна. Харків, 2006. 754 с. URL: http://adhdportal.com/book_3758_chapter_5_1.1_Ponjattja_pravovogo_statusu_sudd.html
14. Білоус В.Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2004. 444 с.
15. Витрук Н.В. Основы правового положения личности в социалистическом обществе. М.: Юрид. лит., 1979. 251 с.
16. Порфирьев Д.Н. Некоторые аспекты соотношения понятий «правовое положение» и «правовой статус» субъекта гражданско-правовых отношений. Проблема правосубъектности: современные интерпретации: материалы научно-практической конференции. Вып. 4. Самара: Изд. Самарской гуманитарной академии. 2006. С. 164–167.
17. Административное право Украины: учебник / Под общ. ред. С.В. Кивалова. Х.: Одиссей, 2004. 880 с.
18. Степанова Т.В. Щодо співвідношення поняття «правового статусу» та суміжних категорій. Правова держава. 2015. № 19. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/6686/35-40.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
19. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства: Вопросы и ответы. М.: Новый Юрист, 1999. 240 с.
20. Кивалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. Вид. друге, перероб. і доп. Одеса: Юридична література, 2002. 312 с.
21. Бояринцева М.А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2005. 213 с.
22. Шестаков С.В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції: сутність та структура. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2001. Спец. вип. С. 149–153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2001_Spets.vip_39
23. Галунько В.М. Адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право». К., 2010. 180 с.
24. Янюк Н.В. Адміністративно-правовий статус посадової особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2002. 168 с.
25. Костюков А.Н. Должностное лицо: административно-правовой статус. Правоведение. 1987. № 2. С. 20–24.
26. Державна виконавча влада в Україні: формування та функціонування: зб. наук. пр. / Наук. кер. Н.Р. Нижник. К.: Вид-во УАДУ, 2000. Ч. 1. 224 с.